

پرورش خلاقیت دانش آموزان ابتدایی

به روش شاگرد محور

مؤلفان:

شهلا جلالی و عاطفه زمانی

پاییز ۱۳۹۵

سرشناسه	: جلال، شهلا، ۱۳۴۲-
عنوان و نام پدیدآور	: پرورش خلاقیت دانش آموزان ابتدایی به روش شاگرد محور / مؤلفان: شهلا جلال، فاطمه زمانی
مشخصات نشر	: اردبیل: انتشارات نایاب، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۶۸ص:
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۶۱۱-۱۶-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: خلاقیت در کودکان -- راهنمای آموزشی (ابتدایی)
موضوع	: (Creative ability in children-- Study and teaching (Elementary
موضوع	: یادگیری شاگرد محور
موضوع	: Student-centered learning
موضوع	: پس-خلاق
موضوع	: Creative teaching
شناسه افزوده	: زمانه باطلم، ۱۳۵۲ -
رده بندی کنگره	: B۷۲۰۲۳/خ۸۱۱۶۵
رده بندی دیویی	: ۱۵۳/۳۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۴۳۴۶۲۷

پرورش خلاقیت دانش آموزان ابتدایی به روش شاگرد محور

مؤلفان: شهلا جلال، فاطمه زمانی

ناظر فنی: جعفر حسینی فر

ویراستار علمی: محمدعلی نوزاد ویراستار ادبی: میدخدیمی رضی آباد

ناشر: انتشارات نایاب

طراح و صفحه آرا: مینا معرفت اجرلو

قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه

نوبت و سال چاپ: اوّل - ۱۳۹۵

ISBN:978-600-8611-16-5

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۶۱۱-۱۶-۵

قیمت: ۱۱۰۰۰۰ ریال

صحافی: افق

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

پیشگفتار

یکی از مسائل که از دیرباز ذهن اندیشمندان، روان‌شناسان و دانشمندان علوم انسانی به خود مشغول کرده است چگونگی رشد و پرورش خلاقیت و ابتکار عمل در دانش‌آموزان و نوجوانان است. اصولاً یکی از شاخصه‌های رشد و ارتقای علمی در هر کشوری شکوفایی و تجلی خلاقیت و ابتکار عمل به عنوان زیرساخت آن جامعه می‌باشد.

جوامعی که بتواند خلاقیت نسل جوان را احیا و شکوفا سازد، از این میزان قابل توجه توسعه، رشد و شکوفایی علمی برخوردار خواهد شد و بالعکس به هر میزان که خلاقیت، پرورش و تعالی نیابد، رکود علمی-صنعتی و فرهنگی را باید برای آن جامعه انتظار داشت. در این کتاب نه تنها فکری روان به رشته تحریر درآمده است، روش‌های کاربردی پرورش خلاقیت در دانش‌آموزان بیان شده است و برای این که به نتایج کاربردی و عملی دست یابیم، راهکارها با شمارگذاری از یکدیگر تفکیک شده‌اند.

در این کتاب کوچک و ارزشمند، که حاصل سال‌ها تلاش معلمانی هست که عمر خود را صرف پرورش خلاقیت در کودکان نموده‌اند، تلاش شده است که با معرفی مختصر و کاربردی از روش‌های رشد و پرورش خلاقیت در کودکان بتوانند همکاران و آموزگاران محترم ابتدایی را به سوی استفاده از این روش‌ها ترغیب نمایند. لذا جا دارد از زحمات همکار پژوهشگر جناب آقای محمدعلی نوزاد که زحمت ویراستاری علمی و سرکار خانم مینا قدیمی رضی آباد که زحمت ویراستاری ادبی این مجموعه را کشیده‌اند کمال تشکر و قدردانی را بنماییم هم‌چنین از تیم زحمتکش نشر پایاب که زحمت چاپ و نشر این مجموعه را کشیده‌اند مراتب تشکر و قدردانی را به جای آوریم. امید است که تلاش‌های تیم مؤلفین این مجموعه، همکاران را در رسیدن به اهداف آموزشی و تربیتی ترغیب و تشویق نماید.

جلال - زمانی

پاییز ۱۳۹۵

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	فایده، هدف و اهمیت تحقیق پرورش خلاقیت
۵	تعریف اصطلاحات
۶	تعریف روش
۶	روش تدریس
۷	روش تدریس شاگرد محور (ارگانیستیک)
۷	روش تدریس معلم محور (مکانیستیک)
۷	سخن اول
۷	تاریخچه تعلیم و تربیت
۹	تعلیم و تربیت در جوامع بدوی
۹	سنت آفریقایی در تعلیم و تربیت
۱۰	پیدایش مدارس
۱۰	رابطه‌ی یک جانبه‌ی استاد و شاگرد
۱۱	سنت آسیایی در تعلیم و تربیت
۱۱	تعلیم و تربیت اسلامی
۱۲	ظهور عصر جدید
۱۲	انقلاب صنعتی
۱۳	در آستانه‌ی عصر حاضر
۱۳	اوضاع کنونی
۱۳	شیوه تدریس در گذشته

۱۵	ماهیت روش تدریس
۱۷	عوامل مؤثر تدریس
۱۷	۱- ویژگی‌های شخصیتی و علمی معلم
۲۰	الف) تأثیر شخصیت و رفتار معلم بر فرآیند تدریس
۲۱	ب) تأثیر شخصیت علمی معلم بر فرآیند تدریس
۲۲	۲- ویژگی‌های شاگردان و تأثیر آن بر فرایند تدریس
۲۴	۳- تأثیر برنامه و ساخت نظام آموزشی، بر فرآیند تدریس
۲۴	۴- تأثیر فضای تجهیزات آموزشی بر فرایند تدریس
۲۵	روش‌های مختلف تدریس
۲۵	روش حفظ و تکرار
۲۶	روش سخنرانی
۲۶	مراحل اجرای روش سخنرانی
۲۶	مرحله‌ی اول: آمادگی برای سخنرانی
۲۷	مرحله‌ی دوم: مقدمه سخنرانی
۲۷	مرحله‌ی سوم: متن و محتوای سخنرانی
۲۸	مرحله‌ی چهارم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۸	روش پرسش و پاسخ
۲۹	روش پرسش و پاسخ بر سه اصل متکی است
۲۹	روش نمایشی
۲۹	مراحل اجرای روش نمایشی
۳۰	روش ایفای نقش
۳۰	مراحل اجرای روش ایفای نقش
۳۱	روش گردش علمی
۳۱	روش بحث گروهی
۳۲	روش آزمایشی
۳۳	روش‌های تدریس جدید
۳۳	روش‌های آموزش انفرادی

آموزش برنامه‌ای (PI)	۳۴
آموزش به وسیله کامپیوتر (CAI)	۳۵
آموزش انفرادی تجویز شده (IPI)	۳۵
آموزش انفرادی هدایت شده (IGE)	۳۶
تاریخچه‌ی خلاقیت	۳۷
نوآوری در یونان باستان	۳۷
خلاقیت در قرن نوزدهم	۳۷
خلاقیت در قرن بیستم	۳۸
ابعاد خلاقیت	۳۸
نیازهای افراد خلاق	۴۰
۱- نیاز به کنجکاوی	۴۰
۲- نیاز به رقابت و درگیری با مسائل و مشکلات	۴۱
۳- مسئولیت‌پذیری	۴۱
۴- نیاز به صداقت و جستجوی حقیقت	۴۱
۵- نیاز به تفاوت و استقلال	۴۱
نقش معلمان در باروری خلاقیت	۴۲
نقش معلم در بارور کردن خلاقیت دانش‌آموزان به ۲ دسته تقسیم می‌شود	۴۲
الف - چگونگی تدریس به روش مشکل‌گشایی	۴۲
ب- تفکر خلاق	۴۳
نقش معلم در ایجاد جو مطمئن و دلگرم‌کننده در کلاس	۴۴
نقش مدرسه در توسعه خلاقیت دانش‌آموزان	۴۴
راهنمایی در پرورش خلاقیت	۴۵
عوامل مؤثر در خلاقیت	۴۶
الف - نقش اطلاعات در خلاقیت	۴۶
ب- انگیزش و خلاقیت	۴۷
پ- خلاقیت و میزان قبولی از خود	۴۸
ت - رابطه محیط اجتماعی و خلاقیت	۴۹

نتیجه	۵۰
روش‌های پرورش خلاقیت	۵۰
۱- تجربه برای ایده‌جویی سوخت می‌سازد	۵۰
۲- بازی‌های فکری- حل معما و جدول	۵۱
۳- سرگرمی‌ها و هنرهای زیبا	۵۲
۴- خلاقیت با مطالعه پیشرفت می‌کند	۵۳
۵- نویسندگی به عنوان یک تمرین خلاقیت	۵۳
۶- تمرین در حل مسائل	۵۴
عواملی که مانع خلاقیت می‌شوند	۵۴
۱- عادات پیشین مانع حل مسائل اند	۵۶
۲- دلسرد کردن خود به نون یک عامل بازدارنده	۵۷
۳- کم‌رویی مانع خلق ایده‌هاست	۵۸
۴- تشویق، ایده‌یابی را پرورش می‌دهد	۵۸
۵- نزدیکان بهترین مشوق‌اند	۵۹
خلاصه	۶۰
انواع روش تدریس	۶۰
روش‌های سنتی تدریس	۶۰
روش‌های جدید تدریس	۶۲
روش تدریس شاگرد محور	۶۴
روش تدریس معلم محور	۶۴
پیشنهادهات	۶۵
فهرست منابع و مآخذ	۶۷

مقدمه

نظام‌های آموزشی و فعالیت‌های حاکم بر آن، با توجه به پیشرفت جوامع، همواره دستخوش تغییر و تحول است و تحول آموزشی، خود معلول تحول اجتماعی و تحول علوم و تکنولوژی است زیرا در یک جامعه ساده، نیازها ساده و روش ارضای نیازها نیز ساده است.

در چنین جوامعی دایره آموختنی‌ها گاهی آنچنان محدودند که هر کسی می‌تواند ادعا کند و بگوید: «هر آنچه آموختنی است فرا گرفتم.» ولی در جوامع پیچیده و پیشرفته، سرعت تحول نظام‌های آموزشی آنچنان سریع است که هر چند سال یکبار، در ساختار نظام آموزشی دگرگونی کلی ایجاد می‌شود و این تحول به حدی است که گاهی کسانی سخن از جامعه بی‌مدرسه به میان می‌آورند. بهترین دلیل در دنیای امروز، با توجه به پیشرفت سریع علوم و تکنولوژی، به عنوان مثال، تمام دانش موجود دست یافت و نه می‌توان هر متخصصی را با هر خصوصیتی به کار برد، نه معلمی و دانشمند.

با پیشرفت علوم و فنون و پیچیده شدن جوامع، نیازهای فردی و اجتماعی نیز پیچیده می‌شوند. ارضای نیازهای پیچیده نیز در جوامع خود، احتیاج به علوم و فنون پیچیده دارد. کسب علوم و فنون پیچیده در سایه روش‌های آموزشی پیچیده امکان پذیر است. به این جهت وظیفه و مسئولیت معلم امروز نسبت به گذشته سنگین‌تر و پیچیده‌تر شده است دیگر نمی‌توان با روش‌های سنتی، جامعه و افراد آنرا به سوی یک تحول پیچیده و پیشرفته سوق داد.

در دنیای پیچیده هیچکس بی‌نیاز از تعلیم و تربیت نیست. امروز فعالیت در مدرسه و آموختن، بخش عظیمی از زندگی انسان‌ها شده است، دیگر نمی‌توان با روش تلقی گذشته، به شاگرد و تربیت او نگرست آن‌هایی که با روش‌های سنتی آموزش می‌دهند، می‌دانند که چگونه نشستن سر کلاس، گوش دادن به صدای یکنواخت معلم، از برآوردن بدون فهم مطالب درسی، دلبهره و اضطراب ناشی از امتحان و سرزنش معلمان و والدین چگونه موجب نفرت و گریز دانش‌آموزان از کلاس درس و محیط آموزشی می‌گردید.

اولین گام برای موفقیت در کار معلمی، ایمان به رسالت معلم و عشق ورزیدن به شاگردان است. اگر معلمان به انسان‌هایی که ماه‌ها و سال‌ها با آن‌ها سروکار دارند علاقمند نباشند و نتوانند ارتباط سالم با آن‌ها برقرار کنند چگونه ممکن است بر آن‌ها تأثیر بگذارند و موجب تغییر و تحول آنان شوند.

معلم باید از ویژگیهای شخصیتی مطلوبی نیز برخوردار باشند، زیرا شخصیت او، علاقه و ایمانش از عوامل بسیار مهم و مؤثر در فرآیند آموزش است. یک معلم خوب در درجه اول باید انسان خوبی باشد، مگر نه اینکه وظیفه او همچون وظیفه انبیاء است، و مگر نه اینکه به بسیاری از بزرگان و مصلحان اجتماعی، صفت معلم و مربی بزرگ داده‌اند. اگر انسان بودن و انسان دوستی در هسته مرکزی فعالیت‌های معلمان قرار نگیرد، هرگز در کار خود موفق نخواهند بود.

علاوه بر برخورداری از شخصیت برجسته، آگاهی و شناخت معلمان از اصول و روش‌های تعلیم و تربیت عامل مهم دیگری است که می‌تواند معلمان را در کار خود موفق سازد. امروزه کار معلمان همچون مشاغل دیگر به تخصص‌های دیگری نیاز دارد. معلم امروز بدون آگاهی از روانشناسی، فلسفه و اصول یادگیری، روش‌ها و فنون تدریس، هرگز قادر نخواهد بود وظیفه خویش را به نحو شایسته انجام دهد. امروز معلمان نمی‌توانند صرفاً به اتکای داشتن مدرک پی‌اچ‌دی یا لیسانس وارد کلاس شوند، زیرا شناخت شاگردان و آگاهی از فرآیند تدریس، نخستین نیازی است که هر معلم کار آمد باید احساس کند. معلم باید قادر باشد با شناخت شاگردانش محتوای آموزشی را تا حد امکان، براساس نیازهای آنان انتخاب کند و با در نظر گرفتن توانایی‌های ایشان به ایجاد وضعیت مطلوب آموزشی اهتمام ورزد، او باید ضمن هماهنگی لازم بین ویژگی‌های فردی و فعالیت‌های آموزشی، آموزش و یادگیری را برای آنان به صورت تجربه‌ای شیرین و لذت‌بخش درآورد.

اگر شاگردان بتوانند در حین آموزش و پرورش، استعدادشان را شکوفا سازند و پیوسته احساس موفقیت کنند، و در مدرسه فرصت بررسی مسائل شخصی و اجتماعی‌شان را داشته باشند. به راحتی می‌توانند ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی خانواده خود را بدست آورند و از احساس بی‌کفایتی و بیگانگی اجتماعی که معمولاً ناشی از عملکرد غلط معلمان در مدرسه است، درامان باشند. معلم اگر با اصول و مبانی و هدف‌های آموزشی و پرورش، ویژگی‌های شاگردان و نیاز آنان، روش‌ها و فنون تدریس و سایر مهارت‌های آموزشی آشنایی نداشته باشد هرگز قادر نخواهد بود زمینه شکوفایی استعداد و خلاقیت شاگردان خود را فراهم کند.